

Van-e kapcsolat a vallásos meggyőződés és a megbánás között? Kutatás hosszúidős fogvatartottak körében

Is There a Relationship Between Religious Belief and Regret? Research Among Long-term Prisoners

Tihanyi Miklós

Dr. PhD, egyetemi docens, rendőr alezredes
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
tihanyi.miklos@uni-nke.hu

Sivadó Máté

Dr. PhD, adjunktus, rendőr őrnagy
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
sivado.mate@uni-nke.hu

Fekete Márta

Dr. PhD, adjunktus
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
fekete.marta@uni-nke.hu

Miklósi Márta

Dr. PhD, adjunktus
Debreceni Egyetem,
Bölcsészettudományi Kar
miklosimarta@unideb.hu

Absztrakt

Cél: Annak vizsgálata, hogy azoknak a hosszú börtönbüntetésre ítélt elkövetőknek, akik a börtönben aktív módon vesznek részt vallási gyakorlatban, mi jellemzi a vallásosságukat, és ezek a jellemzők milyen módon hatnak az elkövetett bűncselekmény és az ezért kiszabott büntetés megítélésére.

Módszertan: A szerzők a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának engedélyével három büntetés-végrehajtási intézetben, összesen 16 fogvatartottal vettek fel interjút. Valamennyien több mint 15 éves börtönbüntetést töltöttek, és a börtönlelkészek megítélése szerint aktívan vesznek részt vallási gyakorlatokon. Az interjúkérdéseket előzetesen elgondolt narratívák alapján alakították ki, majd ezeket a narratívákat elemezték. Az elemzések alapján megállapították, hogy mi jellemzi az interjúalanyok vallásosságát, és az általuk elkövetett cselekményről, valamint büntetésükről alkotott felfogásukat. Végül pedig

A szerzők a kéziratot magyar nyelven nyújtották be. Benyújtás: 2024. 01. 28. Átdolgozás: 2024. 02. 13.
Elfogadás: 2024. 02. 15.

összevetették, hogy a vallásosság különböző jellemzői milyen összefüggéseket mutatnak a cselekményről és az ítéletről alkotott felfogásokkal.

Megállapítások: A hitüket mélyebben megélők jellemző módon vállalják a felelősséget, többségük még a büntetés mértékét sem vitatja. A felelősségüket elismerők esetében megjelenik a megbánás motívuma is, amely erősen vallási töltetű. Erre utal, hogy mindazoknál, akik elismerik a cselekményüket és megbánást tanúsítanak, határozottan megjelenik a megbocsátás iránti vágy motívuma. A vallásos hit minősége és a felelősségvállalás közötti pozitív és szorosabb összefüggésre utal, hogy azok a fogvatartottak, akikre a vallásossággal szembeni szkepticizmus jellemző, ők elismerik a cselekmény elkövetését, de semmilyen megbánást nem tanúsítanak. Ugyancsak erre a kapcsolatra enged következtetni, hogy akiket inkább a formális hit jellemez, azok vagy tagadták cselekményüket, vagy nem szóltak róla.

Érték: A megbocsátásban megjelendő engesztelődés pozitívan képes befolyásolni a büntetési célok elérését. Szakirodalmi adatok szerint ugyanis a megbocsátás és az engesztelődés jelentősen csökkenti a bűnisméltlés valószínűségét. Ez a megbocsátás szinte minden irányára igaz. A sértett megbocsátására éppen úgy, mint az elkövető másokkal szembeni megbocsátására. Ezért feltételezhető, hogy a vallásosságban megjelendő megbánás és megbocsátás motívumok a visszaesővé válás ellen hatnak.

Kulcsszavak: hosszú idejű börtönbüntetés, fogvatartottak vallási nevelése, vallásosság megélése, büntetés megélése

Abstract

Aim: To examine what characterises the religiosity of those offenders sentenced to long prison terms who actively participate in religious practice in prison and how these characteristics affect the crime committed and the judgment of punishment.

Methodology: With the National Command of the Penitentiary Organisation's permission, authors interviewed 16 inmates in three penal institutions. All of them have been serving more than 15 years in prison and, according to the prison chaplain, are actively involved in religious practices. The interview questions were created based on preconceived narratives, and then these narratives were analysed. Based on the analyses, authors determined what characterises the religiosity of the interview subjects and their perception of the crime they committed and their punishment. Finally, authors compared the correlations between different characteristics of religiosity with perceptions of the act and the judgment.

Findings: Those who live their faith more deeply take responsibility in a typical way, most of them do not even dispute the extent of the punishment. In the case of those who admit their responsibility, the motive of regret also appears, which has a solid religious charge. This is indicated by the fact that all those who admit their actions and show remorse have the motive of a desire for forgiveness. A positive and closer connection between the quality of religious faith and responsibility is indicated by the fact that those prisoners who are characterised by scepticism towards religiosity admit to committing the act but do not show remorse. It also leads to the conclusion that those more characterised by formal faith either denied their act or did not talk about it.

Value: Atonement appearing in forgiveness can positively influence the achievement of punishment goals. According to literature data, forgiveness and reconciliation significantly reduce the likelihood of recidivism. This is true for almost all directions of forgiveness. For the forgiveness of the victim as well as the forgiveness of the offender towards others. Therefore, it can be assumed that the motives of repentance and forgiveness in religiosity work against becoming a recidivist.

Keywords: long-term prison sentence, religious education of prisoners, experiencing religiosity, experiencing punishment

Elméleti háttér

A kutatás célja annak vizsgálata, hogy azok a hosszú idejű szabadságvesztés-büntetésre ítélt fogvatartottak, akik a büntetés ideje alatt aktív módon vesznek részt vallási nevelési programokban, milyen módon élik meg saját vallásosságukat, és ezzel összefüggésben hogyan ítélik meg azt a büntetést, amelyet töltenek. Fő kutatási kérdésként ez úgy is megfogalmazható, hogy a vallás megélése befolyásolja-e azt, ahogyan a hosszú idejű szabadságvesztést töltő elkövető a saját büntetését és azt a cselekményt megítéli, amely miatt a büntetést kapta. Erre igyekszünk választ találni a további – egzakt módon megfogalmazott – kutatási kérdésekre adott válaszok segítségével.

A kutatás Magyarországon zajlott. Itt továbbra is erős a keresztény egyházak jelenléte. A börtönökben folyó vallási gyakorlatot biztosító börtönlelkészi szolgálatban mindösszesen a katolikus, a református, az evangélikus és a zsidó egyházak vehetnek részt.¹ Rajtuk kívül a büntetés-végrehajtási szervezet

1 8/2017. (VI. 13.) IM rendelet a börtönlelkészi szolgálatról és a börtönmissziós tevékenységről.

engedélyével kisebb egyházak, illetve különböző missziós szervezetek vehetnek részt a fogvatartottak vallási nevelésében. E szervezetek kivétel nélkül keresztény hitelveket követnek. Mindezek miatt óhatatlan, hogy ebben a kutatásban a vallás, vallásosság empirikus vizsgálatakor a keresztény értelmezés hangsúlyossá váljon.

Nemzetközi jogi dokumentumok azt a nézetet követik, hogy a vallás az egyén személyiségének olyan belső immanens része, amelynek megváltoztatása nem várható el (URL1). Annak megítélésére, hogy valamely személy számára mit jelent a vallás és mit jelent vallásosnak lenni, többféle értelmezési és mérési megoldás létezik. Ilyen az European Values Study és a World Values Survey Study felmérések által alkalmazott módszertan (Haerpfner et al., 2022). Itt megjelenik annak kérdése, hogy ez csupán rítusok és normák követését jelenti, vagy életnek és halálnak ad értelmet. Ugyanígy megjelenik annak kérdése, hogy mennyire tartják kizárólagosnak a saját vallásukat. Más értelmezésben a vallás mint világnézet lencsét biztosít, amelyen keresztül az emberek megértik létezésük eseményeit (Simonelli & Novalski, 2023). Ebben a kontextusban a vallás segít értelmezni a világ és az egyén életének eseményeit. Vagyis a vallás alkalmas arra, hogy értelmezési keretrendszert nyújtson, melynek segítségével az egyén elhelyezi magát a világban, és értelmezi az életeseményeit. Ugyanakkor a vallás többé nem jelent erkölcsi kényszert, hanem az egyén szabad választásán nyugszik. Ez a helyzet vallási pluralizmust eredményez (Berger, 2011), ez pedig megengedi nem csupán a szabad választást, hanem a választás elutasítását is, azaz az elköteleződés nélküli vallásosságot, melyben az egyén nem köti magát feltétel nélkül egyetlen felekezethez, vagy akár egyetlen valláshoz sem. Ennek a verbális kifejeződése a „magam módján hiszek” kijelentése, amelyet Magyarország méltán neves vallásszociológusa, Tomka Miklós a mérési módszereiben fogalmazott meg így (Tomka, 2010). Ugyancsak számolnunk kell azal a jelenséggel, hogy az egyének vallásosságában gyengülő szerepet játszanak az intézményi formák. Azaz az európai népeiséget egyfajta egyháztalanság és vallási individualizáció jellemzi (Casanova, 2009). Ennek megfelelően annak értelmezése, hogy mit jelent vallásosnak lenni, számtalan értelmezési lehetőséget ad, és ugyancsak számtalan réteggel rendelkezik. Többek között magában foglalja a transzcendens hitet, a rítust, a hagyományokat, értékrendet, kulturális sajátosságokat (Norris & Inglehart, 2011; Inglehart & Baker, 2000). Némely értelmezés szerint a vallásosságon belül két fő dimenziót lehet megkülönböztetni. A vertikális dimenzió az egyén túlvilági létére összpontosító hiedelmeket foglalja magában, míg a horizontális dimenzió az evilági, lényegében a társadalmi léttel összefüggő dimenzió (Davidson, 1972). Ez utóbbiba tartozik az egyén társas aktivitása, társadalmi léte (Trautmüller, 2011).

E tanulmány keretei között a vallásosság narratívái közül a transzcendens hitet, a hagyományokat, a társadalom tagjaihoz való viszonyt, valamint az élet-események vallási átkeretezését vesszük figyelembe. Mindezt kiegészítjük különálló módon a származási család vallási hátterével, valamint az elkövető gyermekkori vallási nevelésével.

Álláspontunk szerint maga a büntetés motívuma két elemre bontható. Egyik a bűnfelelősség, azaz annak megállapítása, hogy az adott egyén követte el a terehére rótt cselekményt. A másik elem pedig a büntetés kiszabása, amelyben megjelenik a felelősség és társadalomra veszélyesség mértéke. A büntetés megelése vizsgálatának egyik legfontosabb kérdése, hogy az elítélt mennyire fogadja el a bűnösségét, azaz vállalja-e tettei következményeit, és mennyire tartja igazságosnak a rá kiszabott büntetést.

A büntetési célok egy része az, hogy reflektáljon egy múltban elkövetett cselekményre, azaz lényegét tekintve megtorlás. A büntetési célok másik része pedig előre mutató módon a jövőt igyekszik formálni, azaz olyan hatások kiváltására törekszik, melyek révén az elkövető hasznos tagjává válik a társadalomnak. Ilyen lehet a felelősség erősítése (Sifferd, 2021), vagy akár az elrettentés is felfogható jövőbe mutató hatásként (Ellis, 2003). Az elrettentés célja, hogy a büntetéstől való félelemérzet előidézése révén már a szankcióval való fenyegetés is elégséges legyen annak érdekében, hogy akár az elkövető, akár más személy újabb bűncselekményt ne kövessen el. Idejétmúlt büntetési célnak tűnik, a bírói jogalkalmazás mégis előszeretettel hivatkozik rá, kiváltképp nagy visszhangot kiváltó, vagy túlzottan gyakori, elszaporodó cselekményeknél. A megtorláson kívül valamennyi büntetési cél a társadalom védelmének érdekében bünteti a cselekmény elkövetőjét.

Kutatásunk részét képezi annak vizsgálata, hogy kifejeződik-e az elkövető megbánása. Egészen pontosan az a kérdés, hogy megbánta-e, amit tett, mégpedig úgy, hogy abban bűnbánat jut kifejezésre. Egy cselekmény megbánása sokféle lehet. Az elkövető megbánhatja cselekményét azért, mert a bíróság megbüntette érte, vagy akár azért, mert a közösség elítélte (Duff, 2001). A megbánás motivációi között lehet annak igénye, hogy ezáltal a közösség visszafogadja (Bennett, 2008). Témánk szempontjából annak van jelentősége, hogy megbánta-e, amit tett azért, mert felismerte, hogy cselekménye bűn. Ennek jó kifejező eszköze a megbocsátás iránti vágy és a másoknak való megbocsátásra törekvés. Ebből a szempontból a büntetés megelésnek vizsgálata további elemmel bővíthető. Ez pedig az, hogy van-e benne megbánás. Kutatási kérdésként került meghatározásra, hogy a büntetés megelésben szerepet kap-e a megbánás, és ha igen, akkor ez a saját elrontott élet feletti bánkódást jelenti-e, vagy az elkövetett cselekménnyel okozott sérelmek megbánását.

A büntetés megítélésének, elfogadásának másik fontos kérdése, hogy azt jogosnak fogadja-e el az elítélt. A kriminológia általában megelégszik ennek vizsgálatával, de a megbánás motívumának kutatása rendre elmarad. Létezik olyan szakirodalmi álláspont, amely szerint a valós jogi cselekvési lehetőség hiánya legalább részben megalapozhatja a felelősségre vonás alóli kifogást. Eszerint a strukturális igazságtalanságok megkérdőjelezzik a büntetés igazságosságát (Sifferd, 2023). Mások szerint az eljárási igazságosságnak van döntő szerepe a büntetés megítélésében, és ennek révén a büntetés elviselésében (Atkins et al., 2023). Ebből a szempontból hiánypótló volt az a felismerés, hogy az elítéltek a viták tényleges kimenetelét tekintik az igazságosság barométerének. A büntetés súlya és igazságosságának érzete a legtöbb esetben összekapcsolódik (Jenness & Calavita, 2018). Különösen érdekes ez azok esetében, akik hosszú idejű vagy tényleges életfogytiglan tartó szabadságvesztést töltenek. Kutatásunk alanyai mind ilyenek. A legalacsonyabb büntetési tétel 15 év szabadságvesztés volt. Ennek megfelelően felmerülő kutatási kérdés volt, hogy a hosszú, olykor kilátástalanul hosszú börtönbüntetést hogyan ítélik meg azok, akik vallásgyakorlónak váltak a börtönben. Így a kutatási kérdések között szerepel, hogy a vallásnak van-e szerepe a büntetés és annak igazságossága elfogadásában, vagy inkább az általánosabban jellemző önigazolási technikák működnek (Adshead, 2011).

A szakirodalom az elmúlt évtizedekben leginkább azt vizsgálta, hogy a vallásosságnak milyen szerepe van a bűnelkövetőkre kiszabott vagy kiszabható büntetések megítélésére (Grasmick & McGill, 1994; Applegate et al., 2000; Unnever an Cullen, 2006; Baker & Whitehead, 2020). Ezek az eredmények azt mutatják be, hogy a személyes hit preferenciái hogyan hatnak a másokat sújtó büntetés megítélésére. Ezekhez képest a mi kutatásunk egyik fő kérdése az, hogy a vallását a börtönben megtaláló, vagy ott megélő elítélt, hogyan ítéli meg a saját büntetését. Érvényesül-e a saját büntetés megítélésében valamilyen vallásos attitűd?

Minél hosszabb a büntetés, annál kisebb annak reménye, hogy az elítélt szabadulni fog valaha is. Ebből a szempontból lényeges kérdés, hogy a vallásos attitűd hogyan jut érvényre a hosszútávú büntetések elfogadása, megélése, feldolgozása esetében. Ez önmagában véve túlmutat a börtönbüntetés elfogadásán, mert a korábban alkalmazott tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, vagy a feltételes szabadságra bocsátás feltételeinek vizsgálatát legkorábban 40 évre kitűző ítéletek alkalmasak lehetnek arra, hogy megfosszák az egyént a szabadság reményétől. Mindezek fényében válik érdekes kutatási témává a hosszú ítéletes fogvatartottak közül a vallásgyakorlók büntetéssel kapcsolatos értékítélete.

Az előbbieket összegezve három kutatási kérdésünk így fogalmazható meg: A vallásnak van-e szerepe a bűncselekmény elismerésében, az érte kapott büntetés

és annak igazságosságának elfogadásában? A vallásosság leképeződéseként megjelenik-e a büntetésben a bűnbánat, illetve a megbocsátás iránti vágy? A gyermekkori vallási kapcsolódások meghatározó jelentőséggel bírnak-e a későbbi vallási életre és ezen keresztül a bűncselekmény elismerésére és a büntetés elfogadására?

A feltett kérdésekre előzetes válaszként az alábbi hipotéziseket fogalmaztuk meg: Első hipotézisünk szerint nem önmagában a vallásosság, hanem annak mély, tartalmi megélése pozitív befolyással van a cselekmény elismerésére, valamint a büntetés és annak igazságosságának elfogadására. Második hipotézisünk szerint a vallásosság mély és tartalmi megélése pozitív kapcsolatot mutat a cselekmény megbánásával és a megbocsátás iránti vágygal. Harmadik hipotézisünk szerint a gyermekkori vallásos nevelés igen kis mértékben volt jelen a későbbi elkövetők életében, de ahol jelen volt, ott pozitív szerepet játszik a későbbi bűncselekmény elismerésében és a büntetés elfogadásában.

Módszer

A kutatás módszerül az interjút választottuk, hiszen a téma feltárása során elsődleges célunk nem számszerű adatok kinyerése volt, hanem interjúalanyaink vélekedésének, attitűdjének megismerése. Az interjúval kapcsolatban Gorard úgy fogalmaz, hogy „*a történetek könnyebben megragadnak az emberi elmében, illusztratív jellegük megkérdőjelezhetetlen*” (Gorard, 2004). Amikor a hit megéléséről, a vallásosság manifesztációjáról beszélünk, akkor inkább ezekre a történetekre vagyunk kíváncsiak. Seidman szerint az interjú felvétele során a kérdezőnek figyelemmel kell lennie a válaszadó jelenlétére, energiaszintjére, érzelmi reakcióira, az eltelt időre (Seidman, 2002). Ezek – és főleg az érzelmi reakciók – utólagos, tudatos kutatói reflektálása (is) biztosítja a kvalitatív kutatások validitását. A kvalitatív kutatások validitását szolgálja a Denzin által triangulációnak nevezett feltétel. A trianguláció lehetőséget ad arra, hogy egyazon jelenséget többféle oldalról tudjunk vizsgálni, így biztosítja a módszer objektivitását. Denzin szerint a triangulációnak négy területe van, mégpedig 1) az adatok, 2) az elméletek, 3) a módszerek és 4) a kutatók háromszögelése (Denzin, 1970; 2018). Jelen kutatás megtervezése során külön figyelmet szenteltünk az adatok és a kutatók háromszögelésének.

A zárt intézetekben lefolytatott vizsgálatok különösen nagy odafigyelést igényelnek a kutatóktól, hiszen az alapvető kutatásetikai szabályok szem előtt tartása, az önkéntesség és az anonimitás elvének betartása mellett (Babbie, 2001) ügyelni kell arra, hogy – lévén sérülékeny áldozatokkal van dolga a kutatónak – a „ne árts” alapvetés ne sérüljön (Quina et al., 2015).

Az interjúkérdések

A kérdéssor összeállításánál a börtönkapcsolatok dialogikus jellegét tartottuk szem előtt (lásd például [Kreager & Kruttschnitt, 2018](#)), így ebben a rendszereszméletben gondolkodva készült a fogvatartotti interjúkérdéssor.

A fogvatartotti kérdéssor öt nagyobb témacsoport köré épült, melyből a 2–5 kérdések kapcsolódnak szorosan a kutatás témájához:

- 1) Bemutatkozás, öndefiníció.
- 2) Vallásosság percepciója, azzal kapcsolatos vélekedések megismerése (mit jelent számára a vallás, miben nyilvánul meg a vallásossága, milyen felekezethez jár).
- 3) Hittel kapcsolatos mélyebb élmények azonosítása, motiváció megismerése (van-e meghatározó referenciaszemély a hitélet gyakorlásában – akár lelkész, meghatározó jellegű vallásos élmény).
- 4) Vallás megélése a börtönfalakon belül (három szó arra, mit jelent számára a vallás, vallás szerepe a szabadulás utáni életében).
- 5) Attitűdváltozások a vallás hatására (börtönbüntetés előtti életmód értékelése, megterés előtti élet értékelése, vallás befolyásoló szerepe a viselkedésére rövid- és hosszútávon).

Az interjúk félig strukturált interjúk voltak, és a kérdéssort úgy állítottuk össze, hogy a narratívák elemzésével lehetővé váljon a hosszuidős fogvatartottak körében a vallásosság, a megterés motivációs hátterének, illetve a kiszabott büntetés megítélésére vonatkozó összefüggések vizsgálata

Az interjúk felvételének körülményei

Az interjúban való részvétel a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának engedélye alapján, és önkéntes alapon történt, a kutatásetikai szabályok szem előtt tartásával. A trianguláció alapvetéseit figyelembe véve az interjúk felvételekor két kutató volt jelen, egyikük a beszélgetést vezette, a másikuk a háttérbe vonulva megfigyeléseket végzett. A beszélgetésekről hangfelvétel készült, melyeket a későbbiekben anonimizálva Word dokumentumba írtunk, az elemzés során a leírt szövegekkel dolgoztak. Egy-egy interjú átlagosan 30–50 percet vett igénybe. Összesen 16 interjút vettünk fel 2022. november és 2023. február között, ebből hét a Szegedi Fegyház és Börtönben, öt a Sátorlajújhelyi Fegyház és Börtönben, négy a Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben készült. A 16 beszélgetés nemek szerinti aránya: 14 férfi és 2 nő. Az interjúk alanyai valamennyien 15 évet meghaladó tartamú szabadságvesztés-büntetést töltenek. A büntető kódex és az ítélkezési gyakorlat

alapján ez azt feltételezi, hogy valamennyien személy elleni erőszakos bűncselekmény miatt töltik a büntetésüket.² Többen közülük tényleges életfogytig tartó vagy olyan hosszú időtartamú szabadságvesztést kaptak, ami azt feltételezi, hogy nagy valószínűség szerint soha nem szabadulnak a börtönből. A minta kiválasztásában a börtönlelkészek segítségét kértük. Azt kértük, hogy az önként jelentkező fogvatartottak két paraméternek feleljenek meg. Az egyik, hogy 15 évet meghaladó tartamú szabadságvesztés legyen az ítélet, a másik, hogy a lelkész megítélése szerint a fogvatartott aktív és rendszeres résztvevője legyen a vallási alkalmaknak. A kutatásra engedélyezett börtönökben mindkét paraméternek megfelelt az a 16 fő, akiket meghallgattunk.

Az elemzés módja

A kvalitatív adatelemzésben az analízis alapját a fogalmi egységek adják (Babbie, 2001). Az elemzés során az egyes kérdés- és témablokkokat vettük fogalmi egységként. Ezek a fogalmi egységek a következőképpen alakultak:

- 1) Vallásosság megélése, vallás percepciója.
- 2) A büntetés megítélése, azaz az ítélet igazságossága, a büntetés elhordozásában megjelenik-e valamilyen vallásos értelmezés és megjelenik-e a megbánás.

A kódolás, címkézés manuálisan történt. A címkézés során is szem előtt tartottuk a trianguláció elvárásait (Denzin, 1970; 2018), így azt nem egy kutató végezte, illetve egymás kódjaira is reflektáltunk. Így születtek meg a végleges kódkategóriák. A kézi kódolás a szöveg mélyrehatóbb elemzését teszi lehetővé, ám nagy mértékben épít a kutató reflexivitására (Molnár, 2016). Ezért is fontos az, hogy több kutató is kódolja a szöveget. A kódolással egyidejűleg már a narratívákat is gyűjtöttük. Az egyes fogalmi egységek esetén az alábbi címkéket alkalmaztuk és gyűjtöttünk hozzájuk narratívákat, illetve az elemzések is ezeket szem előtt tartva valósultak meg.

- 1) A büntetés megélésének reflektálásával kapcsolatban az alábbi vélekedések jelentek meg:
 - a. a kapott büntetés igazságtalan;
 - b. a büntetés eltúlzott;
 - c. megérdemelt büntetés;
 - d. megbánás (az elkövetett cselekmény megbánása, vagy a saját elrontott élet feletti bánkódás);
 - e. vallás hatására változni akarás.

2 Act C of 2012 on the Criminal Code.

- 2) A vallásosság percepciója, a vallás megélése esetén a következők kerültek említésre:
- a vallás mint átkeretezés (fontosság érzése, az életesemények értelmezése);
 - a megbocsátás mint vallási motívum;
 - vallás mint a személyiségfejlődés eszköze;
 - gyermekkori vallási háttér;
 - rítusok jelentősége a vallásos létben (mint ami a börtönvéken átsegít);
 - személyes hit a börtönben.

A megbocsátásra vonatkozó direkt kérdésünk nem volt, ugyanakkor a szövegek első áttekintése után nyilvánvaló lett, hogy ha nem is túl sok, de mégis kellő számú fogvatartott vallásosságában megjelenik ez a percepció. Ezért a részletes szövegelemzéskor már figyelmet fordítottunk rá.

A fenti fogalmi egységekben és a címkéket követve gyűjtöttük és elemeztük az interjúkból kinyert szövegeket, vélekedéseket. Az elemzésben összevettük, hogy a vallás mely értelmezéséhez a büntetés milyen megélése kapcsolódik. Az eredmények értelmezését négy lépcsőben végeztük el. Először a különböző vallásos elemekhez hozzárendeltük azokat a fogvatartottakat, akikre az adott elem jellemző volt. Ugyanezt megtettük a büntetés értelmezésének különböző aspektusaival is. Majd a különböző vallásos elemekhez rendelt fogvatartottakat aszerint rendeztük csoportokba, hogy a büntetés megélése szempontjából mi jellemzi őket. Végül készítettünk egy összefoglaló táblázatot arról, hogy a fogvatartottak a vallás és a büntetés megélése szempontjából milyen jellemzőkkel bírnak. E táblázat szemlélteti azt is, hogy mely vallási elemekhez milyen büntetésfelfogások kapcsolódnak.

Megállapítások

A fogvatartottak vallási önértelmezése

Kutatásunk során vizsgáltuk, hogy mit jelent a fogvatartott számára a vallás. Mit ígér a fogvatartottnak előzetesen, milyen változást hoz az életükbe, a jellemükben az, hogy hitre jutnak. Az átkeretezés jelentőségét az adja, hogy az adott élethelyzet elfogadása, más perspektívába helyezése segít feldolgozni az adott élethelyzetet, segít megküzdeni azzal. Jang és Johnson rámutat arra, hogy a vallás a fogvatartottak számára segít felismerni az élet értelmét és célját a börtönfalak között. Hozzásegíti őket ahhoz, hogy a társadalmi elszigetelődés,

a depriváció és a jövőbeli élet nyilvánvaló nehézségei ellenére pozitív életképet és életcélt nyújtson (Jang & Johnson, 2022). Reiss három fokozatú skálát alkalmazva vizsgálta, hogy a vallásosság mértéke milyen pozitív és negatív értékekkel mutat összefüggést. Megállapítása szerint a vallásosabb személyeket inkább jellemzi a tisztelet, a rend, a becsület és a társadalom jobbítása iránti vágy, mint a nem vallásgyakorlókat, vagy a kevésbé vallásos személyeket. Ugyanakkor a vallásosság magasabb szintje nagyobb fokú elutasítást mutat a bosszúvágygal, illetve a függetlenséggel szemben. Mindezek arra mutatnak, hogy a vallás az egyén életfelfogását a társadalmi együttélés szempontjából alapvetően pozitív irányba befolyásolja (Reiss, 2002). Maruna és szerzőtársai arra mutatnak rá, hogy a vallás felé fordulás szégyenkezelési és megküzdési stratégiaként értelmezhető. Ezzel a fogvatartott számára új identitás képződik. Céllal és tartalommal telik meg a börtönbüntetés alatti élet (Maruna et al., 2006). A börtönbüntetés életeseményének vallási átkeretezése alkalmas lehet arra, hogy rámutasson a reintegrációs célok megvalósulására.

Az életesemények vallásos átkereteződése az alábbi interjúkban határozottan megjelenik. Fontosnak tartottuk annak vizsgálatát, hogy milyen kapcsolatban van az ítélet, annak megítélése és a hit. Mít érez a fogvatartott, hogy az életével és ítéletével mit tud kezdeni Isten? Milyen az általa kínált új élet? Magában hordozza-e ez a jobbá válás lehetőségét, okoz-e viselkedésváltozást? A fogvatartottak által elmondottakban megjelenik a hit és a vallás ereje a büntetés elviselésében. Egyben a vallásban a feloldozás lehetősége is megjelenik, e képen megjelenik a bűn, a büntetés értelmezésének átkeretezése: Isten nagyon szeret, ezért kaptam ezt a büntetést, ami kapaszkodó is egyben.

F14. *„Számomra az a vallás, hogy tudom, hogy van valaki, tudom, hogy gondoskodik, ad egy iránymutatást...”*

F13. *„... hogyha ez az Isten létezik, mert ő van, akkor hogyan lehet vele kapcsolatba kerülni és mit tud, vagy mit akar az én életemmel kezdeni és hát ugye megkaptam az ítéletet, nagy ítéletet kaptam...”*

F15. (Mit jelent az Ön számára a vallás, a vallásosság?) *„Egy új életet, ami teljesen más nézőszöveget állított az élet meg az emberek felé. [...] Már nekem a lelkiismeretem nem engedi például, hogy a másiknak nézzem a szenvedését. És én szeretek a csendességemben egyedül lenni és én magam az Úrral megbeszélni a dolgokat. Neki elmondani, hogy miben vétkeztem, miben...”*

F16. *„Én most már egy jó hat éve nem azért veszem a kezembe a bibliát, hogy lássa más, hogy hú; nem érdekel ki mit gondol, ha látják, a gyilkos olvassa a bibliát. Nem érdekel [...] próbálok úgy élni az életem a bezárt világban is és a hit által érzem így, hogy tök mindegy, hogy be van-e csukva rám az ajtó.”*

FT6: „A vallás, meg a hit nélkül az ember pszichikailag, mentálisan, intellektuálisan is nem bír teljesen komplett lenni, hogyha nincsen meg benne az a szellemi erő, isteni erő, mert az Isten az, meg a hit az Istenben mindenben ad egy plusz erőt, hogy az ember megvalósítja a jövőben a céljait.”

FT7: „Másod sorban az életkedvem, hogy olyan életkedvet tudott adni, ami azt jelenti, hogy pozitívan gondolkodok, és nem adjuk fel, nem savanyodunk meg mint az összes többi rabok, akik azon gondolkodnak csak, hogy hogyan tudják a másikat átverni. Engem ez ebből kiközöklentett.”

FT8: „A vallás az, egy érzelmi, szellemi felkészültség, ami nagyon elkülönül az anyagi, a fizikai világtól és a vallás az, ami az embernek nem csak ami értelmet ad az életének, hanem átsegíti az élet ezen nehézségét.”

A hitre jutott fogvatartottak narratíváiban megjelenik a megbocsátás kérdése. A megbocsátás az áldozat, vagy akár a közösség részéről feljűk a tetteik miatt, és megbocsátás általuk azok felé, akik nekik ártottak. Jang és munkatársai szerint az aktív és elkötelezett vallásgyakorló fogvatartottakat magasabb szintű megbocsátás, együttérzés jellemzi, mint a nem vallásgyakorlókat, vagy a kevésbé vallásgyakorlókat (Jang et al., 2018). Ugyancsak Jang és szerzőtársai mutatnak rá arra, hogy a vallásgyakorlás a megbocsátással, az empátiával és az önkontrollal mutat pozitív korrelációt (Jang et al., 2022). Ennek révén a vallás képes hozzájárulni a büntetési célok eléréséhez. A megbocsátás iránti vágy, illetve a megbocsátás képessége feltételezi a bűnösség felismerését és az ebből fakadó konfliktusok feloldásának igényét. Foucault én technológiáiról írott esszéje (1988) szerint a kereszténység vallomásra épülő vallás, amely előírja, hogy minden egyén saját felelőssége, hogy megtudja, kicsoda ő, és mi zajlik a lelke mélyén. Fel kell ismernie a kísértéseket, képesnek kell lennie arra, hogy lokalizálja a vágyait, és be kell ismernie a hibáit. Mindezek mellett minden hívő kötelessége, hogy a bűneit feltárja vagy Isten vagy a közösség tagjai előtt (azaz rendelkezzen privát vagy nyilvános tanúkkal önmaga ellenében). A hit igazságra kötelezése és az én ily módon függenek össze egymással. Kapcsolatuk egyúttal azt is jelenti, hogy a lélek megtisztulása nem jöhet létre önismeret nélkül. A bűnök megvallásának paradoxona ugyanakkor abban áll, hogy úgy törli el a bűnt, hogy közben feltárja a bűnöst. A nyilvános bűnmegvallás a korábbi identitással való szakítást jelent: az igazságot úgy mutatja meg, hogy egyúttal a bűnöst is megmutatja, és létrehozza a „bűnös ember” identitást. Az énfeltárás emiatt éndestrukción és egy újfajta én létrehozása is egyben (Fiáth, 2015).

FT5: „Hát nekem a legfontosabb üzenet a szeretet, mert ugye az a legnagyobb a számomra. Meg a megbocsátás, ez a kettő egy helyen [...] ha Jézus Krisztus

meg tudott bocsátani a kereszten azoknak, akik megalázták, meggyűlölték, leköpdösték meg ilyenek, akkor nekem is muszáj megbocsátanom azoknak az embereknek, akár egy bírónak, akár egy rendőrnek, akár egy bűntársnak vagy akár annak, aki feljelentett például vagy akár egy apának, aki nem nevelt [...] Meg vannak olyanok, ha nekem megbocsátottak a hozzátartozóim, a családom, hogy lényegében úgymond embert öltem.”

FT10: „Tehát gyakorlatilag itt most arról van szó, hogy igen is az embereknek azt kéne megnézni a megbocsátáshoz, hogy az ember az milyen most. Tehát nem azt várom, és sőt én nem várok úgy megbocsátást, nyilván azt se tudnák, sokan nem tudják, hogy mit tettem, meg nem is tudják azokról az emberekről, hogy mit tettek. [...] Mert mondjanak rólam akármit, engem nem érdekel. De viszont, hogyha ok nélkül tesznek valami ilyesmit, akkor az zavarni fog, és ezt a megbocsátást szeretném az emberektől.”

FT13: „Én ezt megtapasztaltam, hogy ha őszintén odaszánom magamat valamilyen feladat elvégzésére és a Máté evangéliumban találkoztam azzal, hogy nincs az a bűn, amit Isten ne bocsátana meg, tehát se mélységileg, se mennyiségileg. És mondom hát akkor van rá nekem is, hogy isten helyrehozza mindazt, amit én teljes erőből tönkre tettem.”

FT14: „Főleg olyan bűncselekménnyel, amit én követtem el nincs az, hogy 5-10-20-50 év. Mert én úgy gondolom, hogy ez egy olyan dolog, hogy bármennyi évet adnak, legyen az a legkevesebb, vagy legmagasabb itt nem az ítéletről szól a dolog, hanem, hogy én magamba hogy tudom rendezni, Isten hogy rendezi és tudok-e magamnak megbocsájtani. És ha magamnak tudok, ott van az a pont, hogy Isten is megbocsáthat. És akkor nincs szükség arról beszélni, hogy többet kellett volna adni, mert az ember magával viszi a bűnét és azt is, hogy tud tisztulni belülről és azt is, hogy tudja, hogy jobb lesz majd valamikor.”

FT15: „A bocsánatkérés az önmagában nem elég. De így, hogy az Úr megbocsát nekem, talán ők is megbocsátanak egyszer. Sajnos ennél többet innen nem tudok tenni, valószínű egyszer szabadulásom után se nagyon. Egy-két embert meg fogok keresni, megkérdem, tudok-e nekik segíteni. Remélem, hogy elhiszik, hogy ez nem egy ilyen haszonszerzési ismerkedés, hanem tényleg az, hogy én ezzel leszámoltam.”

Fontosnak tartottuk megismerni, hogy a megtérő fogvatartottak milyen mértékű, minőségű vallásos múlttal rendelkeznek, akár a gyermekkorukból. A legtöbb interjúalany beszámolt gyermekkori templomba járásról, egy vallásos nagymamáról, aki ragaszkodott a megkereszteléshez, és ahhoz, hogy legalább a nagy ünnepeken felkeressék az Isten házát.

FT2: „Például húsvétkor mentünk szentelni ezeket a dolgokat gyerekkoromra emlékszem ilyen 8-10 évesek voltunk, vittük a kosárban, a sonkát kolbászt mindent vittük és akkor megszentelték a templomban ezeket az ételeket és akkor egy csodálatos dolog volt.”

FT3: „Az azt jelenti, hogy én voltam, jártam, elsőáldozó voltam, hittanra még kint. Gyerekkoromban még bérmálkozó is voltam. Édesanyámék vallásosak, katolikus vallást gyakorolják, az egész családom minden hétvégén templomba jártunk, hétköznap is. Úgyhogy én benne vagyok a vallásban, abba születtem bele. Vallás az az, hogy valahova tartozni kell. Valahova tartozni kell valahova felekezethez.”

FT7: „Az anyai mama összetartott minket, gyerekeket, míg a többiek dolgoztak, mint egy tyúkanyó a csibéit és mindenféle ünnepet megtartottunk, úgy a maguk módján, amennyire el tudták mondani a kereszttutát, a karácsonyi eseményeket, mindenféle nagyobb vallási eseményeket, ahogy tudták elmondták és tanítottak bennünket, minden este imádkoztunk.”

FT8: „A családom nagyon vallásos család, főleg az édesanyám erre utal az is, hogy még az ávós időben az 50-es évek elején őt az ávó le is tartóztatta, azért mert a plébánosunknak a szeretteinek gépelt az iskolába”

FT9: „Református vagyok, gyerekkorom nagyival, ott nyaraltam mindig, mentem templomba, amikor lehet menni, így felnöttem, mert nekem így apámék nem nagyon gyakorolták a vallást, nem is nagyon jártunk templomba.”

FT10: „Én elsőáldozó és bérmálkozó voltam Miskolcon a római katolikus templomban.”

FT12: „Hát, (akkor vallásos) ha meg van keresztelve, megszületik, megkeresztelik. Hát még azt akkor külön tanulni is kell neki, hogy vallásos legyen. Járnunk kell gyülekezetbe. [...] Jártam is, vagyis járok is gyülekezetbe, tanulmányozom is a bibliát, hiszek is Istenben.”

FT13: „Hát a katolikus egyházhoz tartoztak, ugye bizonyos Isten tiszteleten bizonyos ünnepeken templomba mentek, én is ugye elsőáldozó voltam, mint katolikus, utána bérmálkoztam, de ezek nem az én döntéseim voltak.”

FT14: „A hittantanárunkra fel tudtam valamennyire nézni. Nagymamámra, ő tanította meg nekem mikor pici voltam, hogy este imádkozzunk, meg minden ilyen”

FT15: „Nagyapám nagymamája római katolikus, a másik nagymamám görögkatolikus. Én meg kettejük között vagyok, jártam ide is, oda is istentiszteletre gyerekként.”

FT16: „Akkor katolikus iskolába jártunk, hittan órákra, 1 évben egyszer vett rá minket karácsonyi misére.”

A narratívák között szerepelt a vallásnak a személyes hitre vonatkozó dimenziója. Tudjuk, hogy a valláshoz, a transzcendenshez való viszony társadalmunkban

elsősorban magánügy, de ennek következményei sokfélék lehetnek. A vallás megítélése mellett kíváncsiak voltunk a hit szerepére, megélésére, illetve a fogvatartottak általi értelmezésére. Az itt megjelenő válaszok jól elkülöníthető módon csoportosíthatók.

Némelyek szerint a hit a vallásosságuk alapja. E fogvatartottak szerint a személyes hit az egyéniségük immanens részévé vált, amely meghatározza minden máshoz való viszonyulásukat. Az ő esetükben a hit mély és tartalmi megélése tapasztalható (elmélyült hit).

FT2: *„Hát szerintem a hit, az az életet jelenti. Hogy úgy gondolom, hogy Istentől kaptuk az életet és az életet jelenti a hit, tehát hit nélkül élni lehet, de nem szabad. Úgy gondolom, hogy tévelygek, még mindig, mert nagyon kevesen mondhatjuk el magunkról, azt, hogy hitben élünk.”*

FT3: *„Az a lényeg, hogy legyen hite, mert ha van az embernek hite az nagyon sokat jelent itt a börtön falakon belül is, meg a kinti életben is. Mert valakihez fordulni megköszönni a napi teendőket. Elmegy az ember dolgozni, ne érje bal eset. [...] Feljövök fohászkodunk érte.”*

FT4: *„Hát legfontosabb Jézusba vetett hitem és annak az útjának követését jelenti a vallás.”*

FT5: *„Én amúgy nekem a szívemben van, hogy teljes odaadással Istennek a munkáját kell végezni, akár dicséretekben, akár olvasmányokban tanulmányozni, folyamatosan a mi agyunkban, akár éjjel, akár nappal, akármilyen döntéseket hozunk is pláne itt a börtönben, ugye nem kint, hanem itt a börtönben. Azért át kell először gondolni, hogy vajon Istennek tetsző-e. Azért szeretek így beszélni Istenről, mert teljes szívemből teljes lelkemből elfogadtam az Urat.”*

FT7: *„Ami igazából fontos az az, hogy idebent sikerült arra az útra lépnem, ami Jézus Krisztushoz vezet.”*

FT14: *„A vallás nekem fontos. Nem csak kapaszkodót ad és nem csak az, hogy most valamibe bele mártom magam, hogy az jobba tegyen valamit, hanem úgy gondolom, hogy létezik, van, és ha ez itt van és el tudjuk fogadni, érezni tudjuk, megkapjuk, és ez egy olyan dolog. Sokan mondják, hogy az a vallás, hogy elmegyünk gyülekezetbe, imádkozunk, számomra nem ez a vallás. Számomra az a vallás, hogy tudom, hogy van valaki, tudom, hogy gondoskodik, ad egy iránymutatást, sokszor letérünk róla, nem csak én magam, ez így érezhető, bennem van.”*

FT13: *„Igen, hívő vagyok, nem vallásos. A vallás az odáig nyúlt el, hogy eljárók templomba részt vesz egy liturgiában és ott statiszta. A hívő ember az pedig az Istenhez fordul és teljesen úgy éli meg a kapcsolatot Istennel, mint amikor az ember telefonál, hogy behunyom a szemem és azt mondom: Uram, Jézus nevében járulok eléd és hallgass meg, hálát adok neked mindenért, megköszönöm*

azt, amim van és hiszem, hogy azt, amit elkészítettél nekem, arra majd méltó leszek és ideadod nekem, hogy sok embernek hálás lehessen az életébe”

FT15: „*(Mit jelent Ön számára a vallás? – kérdésre) Egy új életet. Egy új életet, ami teljesen más nézőszöveget állított az élet meg az emberek felé. [...] Természetesen nem a saját dicsőségemre, mert hál’ Istennek arra már nem cselekszem, hanem Isten dicsőségére.*”

Más esetben a fogvatartott a hit tartami megélése helyett leginkább a formákat ragadja meg. Azaz megpróbált olyan választ adni, amelyről azt gondolta, hogy formai szempontból helyes. Ez leginkább a válaszok rövid, leckeszerű megfogalmazásában tapasztalható, vagy olyan cselekedetek hangsúlyozásából, amelyekről a fogvatartott azt gondolta, hogy jók, elismerésre méltók.

FT9: „*Remény, meg szerintem a szeretet is, hát a hit az mindenképp.*”

FT11: „*Csináltam olyat hogy beszéltem a mosodavezetővel, és ottan ami volt papnak, az összes egyházi miseruhája mit magára vesz különböző szertartásokra, temetésekre az összes egyházi lobogót mindent saját költségemen kimosattam, megszáritottam, kivasaltattam neki. Voltam Zánkán egyhetes hitoktató táborban. [...] Én mindig azt szoktam mondani a kurzión is, amikor itt vannak a civilek kurziósok, hogy térjünk hitbe, szeretetbe és békességebe. Számomra ez a legfontosabb pláne idebent a börtönbe.*”

FT12: „*Hát a vallás, hit, Isten, Istenben a hit, a szeretet, remény, szeretet.*”

Némely fogvatartott esetében inkább a hit iránti szkepticizmus jelenik meg.

FT1: „*Én egész életemben hittem a természetben, a tudományban, meg a repülésben. Amit látom, hiszem. Meg messziről jött ember azt mond, amit akar. [...] mondtam, hogy ne az Istenhez imádkozzon, hanem hozzám, mert én adtam mindenkinek pénzt.*”

Más fogvatartott igen ellentmondásos. Interjújában ellentmondásos módon keveredik Isten létéről való meggyőződése és a vallásnak csupán a külsőségekben való megélése. E fogvatartottat szintén a szkepticizmus jellemzi.

FT6: „*De így közben meglátogattam a templomokat és mindig néztem azt, hogy szoros kapcsolatban legyek az Istennel. [...] A vallás számomra a hit az Istenben, a Jézusban, én mint keresztény, és az azt jelenti nekem hogy az embernek van egy az Istenen keresztül egy különösen formált lelke, és az egy, hogy mondjam, egy szellemi erőforrás, amiből az ember bír táplálkozni és ami egy irányító*

az életben, hogy ne vesszen el. [...] No, a barátom az hívő, vallásos volt, járt templomba is, de ő az alvilágban volt ilyen szupersztár, legerősebb fickó ott a Vajdaságban. [...] ő vallásos volt, van neki képe is keresztekkel meg minden, sőt aranykeresztje is volt neki.”

Az ellentmondást tovább fokozza, hogy FT6 fogvatartott vállaltan alvilági életet élt, amelynek értékrendje számára továbbra is pozitív. *„És akkor az alvilági fickók, mint amilyen én is voltam, akkor én lelövöm, és így voltak az ilyen leszámolások. [...] Mi alvilági figurák intéztük a dolgokat, sőt a rendőrök is voltak, hogy van ott egy problémánk, nem tudjuk megoldani, oldjátok meg. És ezek a dolgok így működtek. Na most, mi emberek, akik így voltunk, azokban volt az az Isten tisztelet meg egy betyárbecsület, ...”*

Más fogvatartott számára a személyes hitben többféle vallás többféle motívumra keveredik egymással. Nem állítható az, hogy kialakult istenkép jellemzőné őket, sokkal inkább valamiféle tágran értelmezett spiritualitásra törekvés. E fogvatartottakat tekinthetjük vallási (spirituális) útkeresőknek is. Lényegében perszonális hitfelfogás jellemzi őket. E felfogásuk a személyiségük szerves részét képezi, azaz kellően elmélyültnek tekinthető. Annyi a különbség köztük és azok között, akiket elmélyült hitélet jellemez, hogy ők nem kötődnek szorosan valamely egyházhoz vagy valláshoz. Ebben megtalálhatók a kereszténységre jellemző elemek épp úgy, mint más vallások motívumai. Nagy a valószínűsége annak, hogy a keresztény elemek felerősödésében szerepet játszik az, hogy Magyarországon a börtönökben folyó vallási gyakorlat – roppant csekély kivételtől eltekintve – a kereszténységre korlátozódik. A kivételt is csupán a börtönrabbi jelenti.

FT8: *„A vallás az összekötődik az Isten hittel, tehát vallásos egy Tibeti is meg vallásos volt a még az Azték is meg Inka aki a eső Istenbe hitt, tehát a vallás az, hogy a nem mondom, hogy transzcendens vagy valami, egész egyszerűen a fizikai és anyagi világ mögött álló világhoz kötődik az Istenen keresztül. [...] nekem azt jelenti az egész, hogy van valaki, aki fölöttünk van, aki különböző módon figyel ránk, terve van velünk, mindenkivel, minden egyes emberrel terve van. [...] egy sátánista jogtípró bűnbanda, ítél el.*

FT10: *„Az én hitem az az, hogy egy Isten van. Gyakorlatilag hívhatják máshogy is, ugyanis én úgy gondolom, hogy nyilván Indiában vagy Ázsia más részein nem adhatták neki ugyanazt a nevet, mint amit mi nyilván a kereszténységben is ott az a három rész a görög, római katolikus, református, tehát ezeket teljesen máshogy lehet venni. [...] Tehát elmentem egy buddhista közösségbe, én éltem három hónapot a krisnásoknál, tehát tényleg érdekeltek ezek a dolgok.*

És akkor tudtam úgymond rájönni, hogy hát nekem nem kell keresnem hiszen, megvan, hiszen ez bennem van, csak gyakorlatilag máshogy hívják más földrészekben. De nekem tökéletes a Jézus hit és én ebbe nyugodtan meg tudok maradni és nem vesztettem el a hitemet sose.”

FT14: *„Átkacsintottam kicsit a keleti dolgokra, ezt utazásokkal is tettem. Megnéztem a buddhizmust, a muzulmán hitvallást, minden egyes hitvallást megnéztem. Kerestem azt, hogy mi az, amiben azt látom [...] mert volt olyan időm tipikus, hogy benne vagyunk a hitben, hiszünk, aztán nem találjuk az utunkat, letérünk róla. Indiában tartózkodtam sokáig, Izraelbe megnéztem ezeket a vallásokat közelebbről is, egy ideig inkább abba az irányzatba is mentem, úgy gondoltam kicsit jobban is tetszik. [...] Ez azért érdekes kérdés, mert én alapjárton a kinti életemben már vallásos jellemű voltam, valamilyen szinten mindig ott volt az életemben. Mindig beleléptem, de ki is sodródtam belőle.”*

FT16: *„A vallás igazándiból keresztény vagyok, hinni valamiben igazán jó. Ugye vallásos emberek, meg ateista emberek vagyunk, ki miben hisz.”*

A metodikai fejezetben említésre került, hogy vizsgálat tárgyát képezi a rítus, azaz, hogy mely vallásos cselekményekkel gyakorolja hitét a fogvatartott. E témakörben mellőzük az interjú idézését, mert valamennyi fogvatartott a nyugati típusú keresztény egyházak hagyományait követve olvassák a vallásos iratokat, imádkoznak, hitéleti közösségi alkalmakra járnak, és felekezetük szerint vesznek részt a vallási rítusokban. Ez alól az általános megállapítás alól azok képeznek kivételt, akiket a vallási szkepticizmus jellemez. Az ő esetükben legfeljebb az egyházi személlyel való kapcsolattartás jelenti a vallásos cselekményeket.

A büntetés értelmezése

FT7 és FT9 válaszai kevésbé értelmezhetők. FT7 esetében leginkább a szegényérzet volt megfigyelhető. Ez kellő magyarázat lehet arra, hogy miért nem szólt a cselekményéről. FT9-cel nehéz volt kommunikálni, elég zárkózottnak bizonyult.

Az interjúválaszok alapján a fogvatartottaknak a rájuk kiszabott büntetéshez való viszonya jól strukturálható. Ennek alapját ebben a kutatásban a felelősség elismerése és a büntetés jogosságához való viszonyulás képezi.

Egyik kategóriába azok a válaszok tartoznak, amelyek tagadják a terhükre rótt cselekményt. E csoport sem teljesen homogén. Van olyan, aki teljes egészében tagadja a cselekményt, mindenben ártatlannak tartja magát. Ők az ítéletet ennek megfelelően igazságtalannak tartják.

FT2: „Az én ítéletem az egy fikció, tehát én egy felbujtó felbujtója vagyok az ítéletem szerint és nem követtem el, tehát gyakorlatilag mai napig küzdök érte, hogy bebizonyítsam ezeket a történeteket, hogy semmi közöm hozzá. [...] Most megint van egy perújításunk, mert feloldották a titkosított anyagokat és a titkos anyagokba benne van teljes mértékben az ártatlanságunk. [...] március 13-án lesz 16 éve, hogy bent vagyok.”

FT 11: „Egy olyan bűncselekmény, amit nem én követtem el, kaptam 35 évet. Kimerítettem a fellebbezések lehetőségét, illetve úgy volt, hogy a Kúriára másodfok után egy levelet lehet írni. Az ügyvédnő átvágott.”

FT12: „Én most ugye itt is vagyok, és viszont én ezt, amiért én itt vagyok én ezt nem is tettem, és nem is követtem el, ez az egyik. [...] azt akarom mondani, hogy nem veszik figyelembe azt, amit én leírok, amivel mondjuk én nem is tettem, és nem is követtem el.”

Mások részben ismerik el a felelősségüket, azt állítva, hogy részt vettek ugyan az adott bűncselekmény elkövetésében, de azt a konkrét magatartást, amely miatt a legsúlyosabb büntetéssel kell szembenézniük, tagadják. Azaz részben vitatják, elutasítják a rájuk kiszabott ítéletet.

FT10: „... merthogy nem ugyanaz a bíró ítélet, mint a vádirat meg nem ugyanaz az, amit az ember elkövetett satöbbi, satöbbi, satöbbi. [...] Van olyan szakértői vélemény, amely szerint az eset, ahol történt, az ott egy tarlóföld folt, és a tarló tüske vágta meg a nyakát.”

FT8 nagyon összetett módon látja saját cselekményét és az ítéletet, amelyet emiatt kapott. Nem tagadja azt a cselekménysorozatot, amelyben részt vett. Ugyanakkor ebben betöltött szerepét egyértelműen pozitívnak tartja. Azt a konkrét magatartást, amely miatt elítélték, tagadja. Ezért egyfajta áldozatként tekint magára. FT8: „Kezdve avval, hogy hasba lőttek és letartóztattak minden ok nélkül persze.” Az áldozati szereppel párhuzamosan fellelhető a küldéstudat is kissé messianisztikusan. „Az elítélésem óta szinte azt lehet mondani, hogy csodával határos esemény történt velem [...] Meg tudtam írni egy könyvet itt bent, erről a gyalázatos ügyről, ez a könyv megjelent, és az 5. kiadás is elfogyott másfél hét alatt. Ezt, amikor én leültem írtam, nem vagyok író ugye, de én kértem a szentlélek segítségét...” E két szerep igencsak összecseng egymással, azaz FT8 úgy tekint magára, mint arra az áldozatra, amelyet valamely küldetés oltárán áldoztak fel, ezzel pedig ő megdicsőült. „Az erkölcsi győzelem az enyém, ez a könyvnek köszönhető, és a rengeteg újságcikknek, és minden másnak és mindent csak annak köszönhetek, hogy hiszem az Istent...” A harmadik réteg, amely nyilatkozatában fellelhető, az a próbatétel. Úgy is tekint az ítéletre, mint Isten által adott próbára, amelyben ő igyekszik helytállni. „Akiiket nagyon szeret,

azokat nagyon megpróbálja, engem most nagyon megpróbál, mert engem elítéltek nagyon. [...] egy sátánista jogtípró bűnbanda, ítélte el. Ez már majdnem elég lenne arra, hogy az embernek az Istenbe vetett hite megingjon, de nekem megerősödött, mert én az elítélésem óta, szinte azt lehet mondani, hogy csodával határos esemény történt velem, hogy ez még jobban megerősített engem az Isten hitembe.”

Másik kategóriát képeznek azok, akik elismerik a cselekmény elkövetését, még azt is elfogadják némelyek, hogy büntetést érdemelnek érte, de megbánást kevéssé tanúsítanak, legfeljebb saját elrontott életüket bánják.

FT1: *„Mindenféleképpen a büntetést megérdemlem, de hogy ezt a cselekményt nem egyedül követtem el. Csak az lenne az ügyem, hogy nézzenek magukba az is, akik ebben részt vettek. Tőlem már azt ne kérdezzék meg, hogy megérte-e. Persze, nem érte meg, de ha felteszik ezt a kérdést nekem, akkor miért nem teszik fel maguknak.”* Ebben a válaszban benne van az elismerés. Ugyanakkor a felelősséget igyekszik másokkal megosztani. FT1 azon kevesek közé tartozott, akik részletesen beszéltek az elkövetett cselekményről. Pontos részleteket nem közölhetünk az azonosíthatóság elkerülése érdekében, ezért csak a felelősségre vonatkozó attitűdre jellemző válaszokat idézzük. Egy helyen így szól erről: *„Akkor történt meg a lövöldözés. [...] Négy emberre kilencet lőttem. [...] Előtte elszámoltatás volt.”* A felelősség elhárításának, csökkentésének szándékát tükrözi ez a mondat: *„Akkor történt meg a lövöldözés.”* Mert a „történt” kifejezés révén úgy beszél saját cselekményéről, mintha azt nem ő követte volna el, hanem rajta kívül álló okok eredményezték volna. A „lövöldözés” kifejezésben spontaneitás, eshetőlegesség fejeződik ki, holott az „előtte elszámoltatás volt” ennek épp ellenkezőjét, megfontolt szándékot fejez ki. Tehát a beismerés és a felelősségelhárítás egyszerre van jelen ebben az interjúban. Ehhez képest rezignáltan szól a büntetésről: *„... a büntetést megérdemlem”.*

E csoportban külön kiemelést érdemel FT6, aki valósággal pozitívan látja saját cselekedetét, amely miatt elítélték.

FT6: *„Azzal, hogy én megöltem azt a maffiózót Szerbiában, és hogy ezzel megmentettem a Szerbiát, nemcsak a barátom életét, hanem tovább terrorizálták volna, és azok tönkretettek több mint tízezer családot [...]. Én meg voltam a józan, én megvédtem a népet, és most én lettem kiállítva, hogy te veszély vagy a társadalomra, mert te öltél. [...] Na, és azt mondom, hogy én mindig úgy érzem magamat, hogy az emberek nem akarnak megérteni, öltél, és ugye ezért kaptad az életfogytiglant, de most ha megnézzük a körülményeket, akkor kaphatnék akár felmentő ítéletet is, mert hogyha a körülményeket figyelembe vesszük, végszükség, Btk. szerint felmentő ítéletet kaphatok...”*

A harmadik kategóriába azok sorolhatók, akik elismerik a cselekmény elkövetését, elfogadják, hogy ezért büntetés járt, legfeljebb annak mértékét vitatják. Ugyanakkor cselekményüket és az azzal okozott sérelmet bánják, megbánást tanúsítanak.

FT3: „*Sajnos egy rossz döntés volt, így hirtelen nem is tudom elmondani egy ilyen hirtelen felindulásból elkövetett bűncselekmény volt. Ezt tudom rá mondani. [...] A büntetést, amit rám kiszórtak büntetést? Hát, hát igen, megérdemelte az ember megcsinálni a bűncselekményt, nem tud mit csinálni, elfogadja, megbánja. Megbánást tanúsított bűnhődött érte, amit a bíróság kirótt rám elfogadtam. Soknak éreztem. Első büntény, huszonötöt kaptam. Egy élet.*”

FT4: „*Hát, a büntetést azt nagyon nehéz felfogni, elfogadni szerintem soha nem lehet, hát megpróbálok úgy megélni, hogy az Úr próbára tesz minket. Próbák, nyomás alá helyez és próbálja a legtöbbet kihozni belőlem, és hát én bízom abban én sokszor szoktam azt álmodni, hogy [...] van szabadulás.*”

Végül megjelennek azok az interjúk, amelyekben a fogvatartott a bűncselekmény elkövetését határozottan vállalja és a büntetés mértékét sem vitatja, igazságosnak tartja. Ezek között is sajátosan mélyen megélt hitről tanúskodnak azok, amelyek a büntetés próbaként való megélésről szólnak. Ez a motívum egyértelműen vallási alapokon nyugszik. Ebben az esetben megjelenik benne a nehézségek által való személyiségformálás, annak reménye, hogy a szenvedések jobbá teszik őt, a próbák kiállása után pedig jutalom vár rá, ami jelen esetben a szabadulás.

FT5: „*A régi tetteimet? Hát saját magamat felpofoznám. A mostani énemmel. Komolyan. A mostani énemmel, mert nemcsak az én magam életét tettem tönkre. Jó, most egy dolog van jó benne, hogy hálát adok az Úrnak, hogy megismertem az Urat, és nagyon sok olyan embert tudtunk megtéríteni akár a családban, akár itt a börtönön belül, hogy most sok, akár 6-7 ember miattunk kezdte el az egészszet. [...] Az a helyet, hogy megérdemlem, az a helyzet, hogy én mindig is mondtam, hogy bár nem öltem embert, szó szerint nem én öltem meg, emberölésért vagyok bent, de nem én öltem meg, de viszont ha én nem vagyok ott, ő be se mer menni oda. Tehát ha én nem kezdem el azt a cselekményt, akkor ő nem meri egyáltalán elkezdni. [...] Én mindig is azt mondtam, hogy elkövettem azt a bűncselekményt és belátom, hogy tényleg hibáztam. [...] Az a helyzet, hogy amióta megtértem, nagyon sok dolgot egészen másképp látok, és akár rossz dolog is, és be merem vállalni azt, be merem vállalni, be merem vallani már mindenki előtt, azt hogy én bűnös voltam. Bevallom, hogy én hibás voltam. [...] És én a bíróságon is felmentést kértem, de viszont most azt mondom, hogy tényleg ez a húsz év, amit az előbb is mondtam, azt tényleg megállja a helyét. És ne 15 legyen meg ne 18, hanem legyen húsz év, én azt érzem, hogy az tényleg az járja.*”

És előtte meg mindig azt mondtam, hogy másokat okoltam. Hogy biztos ez volt a hibás, biztos az volt a hibás, más volt a hibás, miért kellett neki pont engem elhívnia akkor; és akkor biztos, hogy ő volt, biztos a család, biztos apu.”

Az interjúalany annak az ívét vázolja fel a különböző kérdésekre adott válaszában, ahogyan a bűncselekmény tagadásától eljut odáig, hogy másoknak is, önmagának is beismeri a cselekményért való felelősségét. Állítása szerint a kezdeti tagadás, háritás, hibáztatás helyét a börtönben való megtérés miatt átveszi a beismerés, a bűnnel való szembenézés, a megbánás. Az egyértelműen vallásos motívumok ebben az esetben további vallásos réteggel gazdagodnak. Ez a börtönben való megtérés iránti hálaadás. Az interjúalany itt tapasztalta meg a megtérés élményét. Ezt pozitív fordulatként értékeli, életének megjobbítójaként, oly annyira, hogy másokat is arról igyekszik meggyőzni, hogy kövessék példáját. Ekként tehát a következő ív rajzolódik ki az interjú alapján: tagadás – hibáztatás/háritás – megtérés – belátás – megbánás – új/jobb élet reménye.

FT14: *„Teljes mértékben oké. (A büntetés, amit kapott – megj. szerzők.) Lehet, hogy hülyén hangzik, nyilván szeretnék én is hamarabb szabadulni, mert ez így van, de attól függetlenül, jogilag méltányos. [...] És akkor nincs szükség arról beszélni, hogy többet kellett volna adni, mert az ember magával viszi a bűnét és azt is, hogy tud tisztulni belülről és azt is, hogy tudja, hogy jobb lesz majd valamikor.”*

FT13: *„... nem érti a helyzetet, hogy neki miért kellett ebbe a helyzetbe kerülni, rosszul döntött egyszer és akkor kidobott magából a társadalom.”* Elisméri a büntetés jogosságát, de a harmadik személyben megfogalmazott gondolat arra utal, hogy igyekszik ezt az élethelyzetet magától eltávolítani. Az interjú későbbi szakaszában ez megváltozik és egyes szám első személyben beszél magáról. *„Az, hogy a társunk mit gondol, az már igazából nem érdekel, mert amit rám rakott a bíróság az elkövetett bűncselekmény miatt, én azért letöltöm az ítéletemet, tehát ott is helyt álltam, úgymond becsülettel töltöm, mert a szabályokat betartottam.”* Megjelenik a büntetésben a bűnhődés motívuma. Úgy véli, amit elkövetett, azért megbűnhődött. A büntetés kiállításában pedig megjelenik a tisztesség és a helytállás motívuma.

FT15: *„Kaptam egy 15 éves ítéletet fegyveres rablás, emberrablás, zsarolás, lopkodások – tehát a gyilkosságon kívül meg a gyerekek, idősek elleni bűncselekményen kívül minden szerepet játszott az életemben. Viszont én ezért hálás vagyok az Úrnak, hogy itt sikerült megtérnem és a bv. intézetnek is ennek külön, mert így jobban átérzem a súlyát a büntetésnek és jogosnak is tartom.”* A börtönben történő hitre jutás eredménye, hogy a fogvatartott elfogadta és jogosnak ítélte meg a büntetését. Ő maga börtönbe kerülése és a hitre jutás közötti években egész másképp vélekedett. Esetében a hitre jutás és a büntetés megélése

szorosán összefonódik: „... ahogy olvastam az evangéliumokat és rájöttem arra, hogy ennek a fele sem tréfa és van egy csodálatos Urunk, aki szeret bennünket. Onnantól fogva felhagytam azzal az étellel, amit eddig folytattam. Másodfokú ítélet előtt én az Úr kezébe adtam az egészemet. Uram, legyen a Te akaratod szerint! Ha így marad, elfogadom. Ha kevesebb lesz, azt is elfogadom, ha esetleg több, azt is elfogadom, te irányíts engem. És csodát tett az Úr, mert a 18 évből kaptam 10 évet. Úgyhogy nem is nagyon hóbörgök.” Esetében a börtönben való megtérés időpontja az első és a másodfokú ítélet meghozatala közötti időszakra esik. Emiatt tapasztaljuk azt, hogy a hitre jutás és a büntetés megélése szorosán összetartozik. „Hát, amikor az Úrnak a kezébe adtam az ítéletemet, az 18-ról 10 év lett, az volt maga a csoda, a fordulópon, mert én mondtam, hogy így szeretnék élni.”

FT16 interjújának első mondata, amellyel bemutatkozott: „Hát így én 16 éve töltöm a büntetésemet, minősített emberölésért vagyok itt, sajnos rosszor voltam rossz helyen.” A cselekmény elkövetését elismeri, de az interjú kezdetén úgy tűnik mintha a tőle független külső körülményeknek nagyobb szerepet tulajdonítana, mint saját cselekvőségének. Néhány mondatnál később – túl a kezdeti feszültségen – már megváltozik a gondolatmenete: „Hogy mondjam Önöknek, nem Önök a bíróim, nem Önök a Jóisten, nem azért mondom, hogy most Önöknek ez tetszen, vagy ilyesmi, de itt a helyem. Megérdemlem, most már így eltelt 16 éve. Nekem kellett egy 4-5 év, hogy azt mondjam, hogy itt a helyed. És lehet, hogy hülyén hangzik pont az én számból, soha nem engedném ki magam. Ez vagyok így, ilyen felfogással, de nagyon szeretnék hazamenni, hála Istennek a családom mellett van...” E megváltozott gondolatmenet szerint az interjú alanya elismeri a büntetés jogosságát, ezzel elismeri saját felelősségét is. Ehhez 4–5 évek el kellett telnie a büntetésből. A fordulatról így nyilatkozott: „Saját magamnak is hazudtam, otthon nem beszélünk erről mióta én bekerültem, egyetlen egyszer kérdezték meg, hogy én voltam-e. És mondtam, akkor a testvéremnek, hogy igen, én voltam. [...] Megérdemlem és igen, ... (itt az interjúalany a saját keresztnévét mondja) fogadd el. És totál elcsesztem két család életét, a gyermekeimét, anya nélkül nőttek föl, jó családban nőttek fel. Meg ugye, akitől elvettem egy szerettüket, neki is volt anyukája, testvére, bármi. Nekem letelik, de nem lehet visszacsinálni.” Ebben a néhány mondatban öszszesűrűsödik az a lelki folyamat, ahogyan a teljes – még önmagával szemben is fenntartott – tagadástól eljut a cselekmény elismeréséig, a büntetés jogosságának elfogadásáig. Túl ezen az interjú alanya eljut arra is, hogy megbánja, amit tett, és nem a saját elrontott életét bánja, hanem azoknak az életét, akikét tönkre tette, a saját és áldozata családjának életét. Ugyanakkor nem jelent számára feloldozást a büntetéssel együtt járó bűnhődés, szembesül azzal, hogy

tettei következményeit nem tudja jóvá tenni, azokat ő is és az elhunyt áldozat családja is tovább hordozza a büntetés után is.

A megbánás és a bocsánat motívuma szempontjából nincs különbség a büntetés mértékét vitatók és azt elfogadók között. Ugyanis a büntetés mértékével szembeni attitűd nem mutat kapcsolódást a vallásosság megélésével. Sokkal inkább tükrözi az egyén jogi ismeretét (valamely minősítő körülményt vitat), az eltérő joggyakorlatból fakadó ítélkezési különbségek ismeretét (ugyanilyen cselekményért mások kevesebbet kaptak), vagy éppen az ítéletkori életkorokból eredő különbségeket (fiatal felnőtt esetében az életfogytig tartó szabadságvesztés azt jelenti, hogy élete nagyobb részét börtönben tölti). Ezért a továbbiakban annak tulajdonítunk jelentőséget, hogy mely fogvatartottak azok, akik elismerik bűnösségüket és azt, hogy az elkövetett cselekményért büntetést érdemelnek.

Következtetések

A vallási átkereteződés, azaz önértelmezés, az életesemények vallási nézőpontból történő értelmezése hét fogvatartott esetében jelent meg az interjúkban. Ez nem azt jelenti, hogy a többiek ne rendelkeznének vallási önértelmezéssel. Sokkal inkább azt fejezi ki, hogy esetükben eléggé a személyiség részévé vált a vallásosság ahhoz, hogy életeseményeiket, magukat, a világhoz való viszonyukat képesek legyenek vallásos módon értelmezni. Esetükben egyedül FT6 képez kivételt abból a szempontból, hogy egyedül ő az, aki nyilatkozott a büntetéséről, a cselekményét elismeri, de valójában semmiféle megbánást nem tanúsít. Ő saját magát alvilági figuraként határozza meg, aki embereket ölt ugyan, de ezzel valójában a társadalom javát szolgálta. Ez a felfogás a legközelebb talán ahhoz a vallásossághoz áll, ahogyan némely szerző jellemzi a Cosa Nostra néven ismert bűnszervezet vezetőinek vallásosságát (Merlino, 2012; Puccio-Den, 2011). FT7 nem szólt a büntetéséről. A többi fogvatartott, akikre az átkereteződés jellemző (FT8, FT13, FT14, FT15, FT16) valamilyen mértékben elismerik tettüket, azzal szemben megbánást tanúsítanak, és elfogadják, hogy tettük büntetést érdemel – még ha némelyük szerint nem is olyan súlyút, mint amit kaptak. Ez azt jelenti, hogy számukra a vallásos átkereteződés segíthet feldolgozni az elkövetett cselekmény és az érte járó büntetés életeseményeit.

A személyes hit sokféleképpen megélhető. E kutatás keretei között különbséget tettünk az elmélyült, a formális, a szkeptikus és a vallási útkeresés között. Ez utóbbi kategória nem azt fejezi ki, hogy a vallás mennyire képezi a személyiség integráns részét, hanem sokkal inkább azt, hogy mennyire kötődik egy

valláshoz, egyházhoz. Ezért az útkeresők halmaza nagy átfedést mutat az elmélyült hit halmazával. Akiről úgy ítéltük meg, hogy elmélyült a hite (FT2, FT3, FT4, FT5, FT7, FT13, FT14, FT15), azok közül két fő részben elismeri a cselekményét, további hat fő teljesen elismeri a cselekményért viselt felelősségét, pusztán egy olyan fogvatartott van, aki határozottan tagadja a cselekmény elkövetését. A hitüket mélyebben megélők jellemző módon vállalják a felelősséget, többségük még a büntetés mértékét sem vitatja. Ennek pedig különös hangsúlya van, tekintettel arra, hogy az interjúalanyok mindegyike hosszú börtönbüntetést kapott. Azok között, akik határozottan vállalják a cselekményükért való felelősséget, mindösszesen egy fogvatartottra igaz, hogy a hite leginkább az útkeresés kategóriába tartozik, anélkül, hogy személyiségének immanens részét képezné. Mindez arra enged következtetni, hogy a vallásos hit mély megélése elősegíti a felelősségvállalást. Ilyen módon a reintegráció elé kitűzött belső, erkölcsi változás irányába hathat (Domokos, 2022). A büntetési célok megvalósulása szempontjából is jelentősége van a hit milyenségének.

A vallásos hit minősége és a felelősségvállalás közötti pozitív és szorosabb összefüggésre utal, hogy az a két fogvatartott, akire a vallásossággal szembeni szkepticizmus jellemző, ők elismerik a cselekmény elkövetését, de semmilyen megbánást nem tanúsítanak. Ugyancsak erre a kapcsolatra enged következtetni, hogy akiket inkább a formális hit jellemez, azok vagy tagadták cselekményüket, vagy nem szóltak róla.

Az első hipotézisünk ezzel nagy valószínűségű igazolást nyert, vagyis a vallás mély, tartalmi megélése pozitívan képes befolyásolni a bűncselekmény elismerését, és az érte kapott büntetés elfogadását.

A megbocsátás viszonylag alacsony számban fordul elő a nyilatkozatokban (FT5, FT10, FT13, FT14, FT15). Ennek oka lehet, hogy erre irányuló direkt kérdés nem volt az interjúkban. Ugyanakkor sokatmondó adat lehet, hogy akik vallásosságában ennek ellenére megjelenik a megbocsátás, azok valamilyen mértékben elismerik a cselekményüket, és elfogadják az érte kiszabott büntetést. FT10 esetében ez csak részben igaz. Ez az összefüggés arra enged következtetni, hogy akik elismerik a cselekményüket, azok jelentős része vágyik a megbocsátásra.

A felelősségüket elismerők esetében megjelenik a megbánás motívuma is. Az interjúk alapján ez a megbánás nem szekularizált, hanem erősen vallási töltetű. Erre utal, hogy mindazoknál, akik elismerik a cselekményüket, és megbánást tanúsítanak határozottan megjelenik a megbocsátás motívuma. Megbocsátásra vágnak és ők maguk is készek megbocsátani. A megbocsátásban megjelenő engesztelődés pozitívan képes befolyásolni a büntetési célok elérését. Szakirodalmi adatok szerint ugyanis a megbocsátás és az engesztelődés jelentősen

csökkenti a bűnisméltés valószínűségét. Ez a megbocsátás szinte minden irányára igaz. A sértett megbocsátására épp úgy (Wallace et al., 2008; Wooten, 2009), mint az elkövető másokkal szembeni megbocsátására (Day et al., 2008). Ezért feltételezhető, hogy a vallásosságban megjelenő megbánás és megbocsátás motívumok a visszaesővé válás ellen hatnak.

Álláspontunk szerint a másodikként megfogalmazott hipotézisünk nagy valószínűségű igazolást nyert az eredmények által.

Az interjúalanyok közül kifejezetten nagy arányban számoltak be gyermekkori vallási nevelésről, vallásos családi környezetről (FT2, FT3, FT7, FT8, FT9, FT10, FT12, FT13, FT14, FT15). Meglepő volt, hogy a gyermekkori vallási háttér milyen kevés jelentőséggel bír a későbbi tettekre, még annak ellenére is, hogy létezik erre utaló szakirodalmi adat (Barabás, 2012). Valójában a gyermekkori vallási nevelésnek a börtönben folyó vallási hitéletre és a cselekmény beismerésére, valamint a büntetés elfogadására igen nagy valószínűség szerint semmilyen hatása nincs. A gyermekkori vallási nevelésről beszámolók ezekre a kérdésekre roppant változatos módon nyilatkoztak. Ezzel a harmadikként megfogalmazott hipotézisünk mindkét eleme erős cáfolatot kapott.

Az elkövetett cselekmény elismerése, megbánása az első lépés lehet a sikeres reintegráció felé. E nélkül valójában nehezen képzelhető el bármiféle reintegráció. A vallásos tartalommal rendelkező megbánás együtt jár a megbocsátás iránti vágygal, ami a megbékélés lényeges feltétele. Gyakran hangoztatott célkitűzés, hogy ne váljon visszaesővé az elkövető. Pusztán azzal a megtorlással, amit a büntetések mindig is magukon viselnek, ez a cél nehezen érhető el. A börtönökben folyó vallási gyakorlat messzemenőig túlmutat a megtorláson, olyan értékkel, tartalommal tölti meg a büntetést, amelynek révén az valóban elvezethet a sikeres reintegrációhoz.

Felhasznált irodalom

- Adshead, G. (2011). The Life Sentence: Using a Narrative Approach in Group Psychotherapy with Offenders. *Group Analysis*, 44(2), 175–195. <https://doi.org/10.1177/0533316411400969>
- Applegate, B. K., Cullen, F. T., Fisher, B. S. & Ven, T. V. (2000). Forgiveness and Fundamentalism: Reconsidering the Relationship Between Correctional Attitudes and Religion. *Criminology*, 38(3), 719–754. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2000.tb00904.x>
- Atkins, D., Maguire, N. & Cleere, G. (2023). Experiences of Sentencing and the Pains of Punishment: Prisoners' Perspectives. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 306624X221148127. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/0306624X221148127>

- Babbie, E. (2001). *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó.
- Baker, J. O. & Whitehead, A. L. (2020). God's penology: Belief in a masculine God predicts support for harsh criminal punishment and militarism. *Punishment & Society*, 22(2), 135–160. <https://doi.org/10.1177/1462474519850570>
- Barabás A. T. (2012). Megbékélés és helyreállítás a börtönben? In Barabás A. T., Fellegi B. & Windt Sz. (Szerk.), *Felelősségvállalás, kapcsolat és helyreállítás* (pp. 23–63). OKRI.
- Bennett, C. (2008). *The apology ritual*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511487477>
- Berger, P. L. (2011). *The sacred canopy: Elements, of a sociological theory of religion*. Open Road Media.
- Casanova, J. (2009). *Religion, politics and gender equality: Public religions revisited*. United Nations Research Institute for Social Development. <https://berkeleycenter.georgetown.edu/publications/religion-politics-and-gender-equality-public-religions-revisited>
- Davidson, J. D. (1972). Religious Belief as a Dependent Variable. *Sociology of Religion*, 33(2), 81–94. <https://doi.org/10.2307/3710666>
- Day, A., Gerace, A., Wilson, C. & Howells, K. (2008). Promoting forgiveness in violent offenders: A more positive approach to offender rehabilitation? *Aggression and Violent Behavior*, 13(3), 195–200. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2008.03.004>
- Denzin, N. K. (1970). *The Research Act. A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. Aldine. <https://doi.org/10.4324/9781315134543>
- Denzin, N. K. (2018). *The Qualitative Manifesto: A Call to Arms*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429449987>
- Domokos A. (2022). Erkölcs, büntetőnorma, visszaút a társadalomba. In Fábíán Gy. & Nagy J. T. (Szerk.), *Sicut aequum est homini – iustum, aequum, bona fide*. Emlékkötet Nánási László tiszteletére (pp. 39–44). Forum Iuris Könyvkiadó.
- Duff, R. A. (2001). *Punishment communication and community*. Oxford University Press.
- Ellis, A. J. (2003). A deterrence theory of punishment. *Philosophical Quarterly*, 53(212), 337–351. <https://doi.org/10.1111/1467-9213.00316>
- Fiáth T. (2015). A „Terápiás Börtön”. *Terepmunka-tapasztalatok amerikai terápiás közösségekben*. Doktori értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar Szociológia Doktori Iskola. https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/44523/fiath_titanilla_judit_doktori_ertekezes.pdf
- Foucault, M. (1988). Technologies of the Self. In Martin, L. H., Gutman, H. & Hutton, P. H. (Eds.), *Technologies of the Self* (pp. 16–49). Tavistock.
- Gorard, S. (2004). *Combining Methods in Educational and Social Research*. Open University Press.
- Grasmick, H. G. & McGill, A. L. (1994). Religion, Attribution Style, and Punitiveness Toward Juvenile Offenders. *Criminology*, 32(1), 23–46. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1994.tb01145.x>

- Haerpfner, C., Inglehart, R., Moreno, A., Welzel, C., Kizilova, K., Diez-Medrano, J., Lagos, M., Norris, P., Ponarin, E. & Puranen, B. (2022). World Values Survey Wave 7 (2017-2022). *Cross-National Data-Set. Version 4.0.0*. World Values Survey Association. <https://doi.org/10.14281/18241.20>
- Inglehart, R. & Baker, W. E. (2000). Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American Sociological Review*, 65(1), 19–51. <https://psycnet.apa.org/doi/10.2307/2657288>
- Jang, S. J. & Johnson, B. R. (2022). Religion and Rehabilitation as Moral Reform: Conceptualization and Preliminary Evidence. *American Journal of Criminal Justice*, 49, 47–73. <https://doi.org/10.1007/s12103-022-09707-3>
- Jang, S. J., Johnson, B. R. & Anderson, M. L. (2022). Religion and Rehabilitation in Colombian Prisons: New Insights For Desistance. *Advancing Corrections Journal*, 14, 29–43. https://www.baylorisr.org/wp-content/uploads/2023/01/ACJ_Jang-et-al.-2022.pdf
- Jang, S. J., Johnson, B. R., Hays, J., Hallet, M. & Duwe, G. (2018). Existential and Virtuous Effects of Religiosity on Mental Health and Aggressiveness among Offenders. *Religions*, 9(6), 182. <https://doi.org/10.3390/rel9060182>
- Jenness, V. & Calavita, K. (2018). “It Depends on the Outcome”: Prisoners, Grievances, and Perceptions of Justice. *Law & Society Review*, 52(1), 41–72. <https://doi.org/10.1111/lasr.12312>
- Kreager, D. A. & Kruttschnitt, C. (2018). Inmate Society in the Era of Mass Incarceration. *Annual Review of Criminology*, 1, 261–283. <https://doi.org/10.1146/annurev-criminol-032317-092513>
- Merlino, R. (2012). From a Man to a ‘Man of Honour’: The Role of Religion in the Initiation Ritual of the Sicilian Mafia. *The International Journal of the Humanities: Annual Review*, 9(11), 59–70.
- Tomka, M. (2010). *Expanding Religion*. De Gruyter Verlag.
- Molnár Cs. (2016). Szövegekódolás a gyakorlatban: kézi, géppel támogatott és gépi megoldások. In Sebők M. (Szerk.), *Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat a politikatudományban* (pp. 24–38). L’Harmattan.
- Norris, P. & Inglehart, R. (2011). *Sacred and secular: Religion and politics worldwide*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511894862>
- Puccio-Den, D. (2011). » Dieu vous bénisse et vous protège! «. La correspondance secrète du chef de la mafia sicilienne Bernardo Provenzano (1993-2006). *Revue de l’histoire des religions*, 65(2), 307–326. <https://doi.org/10.4000/rhr.7778>
- Quina, K., Garis, A. V., Stevenson, J., Garrido, M., Brown, J., Richmann, R., Renzi, J., Fox, J. & Mitchell, K. (2008). Through the Bullet-Proof Glass: Conducting Research in Prison Settings. *Journal of Trauma & Dissociation*, 8(2), 123–139. https://doi.org/10.1300/J229v08n02_08
- Reiss, S. (2002). Why people turn to religion: A motivational analysis. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 39(1), 47–52. <https://doi.org/10.1111/0021-8294.00004>
- Seidman, I. (2002). *Az interjú, mint kvalitatív kutatási módszer*. Műszaki Könyvkiadó.
- Sifferd, K. L. (2021). How Is Criminal Punishment Forward-Looking? *Monist*, 104(4), 540–553. <https://doi.org/10.1093/monist/onab018>

- Sifferd, K. L. (2023). How does Structural Injustice Impact Criminal Responsibility? *Criminal Law and Philosophy*. <http://dx.doi.org/10.1007/s11572-023-09697-1>
- Simonelli, A. C. & Novalski, K. (2023). Rainbows of Comfort in Rising Seas: How Literalist Bible Interpretations Impact Climate Change Communication in the Marshall Islands. *Weather, Climate, and Society*, 15(3), 773–785. <https://doi.org/10.1175/WCAS-D-22-01117.1>
- Traummüller, R. (2011). Moral Communities? Religion as a Source of Social Trust in a Multilevel Analysis of 97 German Regions. *European Sociological Review*, 27(3), 346–363. <https://doi.org/10.1093/esr/jcq011>
- Unnever, J. D. & Cullen, F. T. (2006). Christian Fundamentalism and Support for Capital Punishment. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 43(2), 169–197. <https://doi.org/10.1177/0022427805280067>
- Wallace, H. M., Exline, J. J. & Baumeister, R. F. (2008). Interpersonal consequences of forgiveness: Does forgiveness deter or encourage repeat offenses? *Journal of Experimental Social Psychology*, 44(2), 453–460. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2007.02.012>
- Wooten, D. B. (2009). Say the right thing: Apologies, reputability, and punishment. *Journal of Consumer Psychology*, 19(2), 225–235. <https://doi.org/10.1016/j.jcps.2009.02.017>

A cikkben található online hivatkozás

URL1: *Guidelines on international protection. Religion-Based Refugee Claims under Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees (HCR/GIP/04/06)*. www.unhcr.org/publications/legal/40d8427a4/guidelines-international-protection-6-religionbased-refugee-claims-under.html

Alkalmazott jogszabályok

8/2017. (VI. 13.) IM rendelet a börtönlelkészi szolgálatról és a börtönmissziós tevékenységről
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Tihanyi M., Sivadó M., Fekete M. & Miklósi M. (2024). Van-e kapcsolat a vallásos meggyőződés és a megbánás között? – kutatás hosszúidős fogvatartottak körében. *Belügyi Szemle*, 72(3), 461–490. <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i3.pp461-490>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerzők nem jelentettek összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerzők nem kaptak pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Az adatokat kérésre rendelkezésre bocsátják.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Tihanyi Miklós, aki a tihanyi.miklos@uni-nke.hu e-mail címen érhető el.

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozunk a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának, amiért engedélyezte és szakmailag támogatta kutatásunkat. Köszönetünket fejezzük ki valamennyi büntetés-végrehajtási intézet munkatársának, amiért önzetlen munkájukkal támogatták kutatásunkat. Tudjuk, hogy napi feladataik teljesítése önmagukban is embert próbáló. E mellett a mi kutatásunk jelentős többletterhet jelentett, hiszen gondoskodniuk kellett a fogvatartottak mozgatásáról és az intézeten belül a mi biztonságunkról is. Köszönjük, hogy a többletfeladatokból mi semmit nem vettünk észre, mert mindvégig kedvesek és segítőkészek voltak. Külön köszönetet mondunk a börtönlelkészeknek, akik a fogvatartottakkal napi rendszerességgel foglalkoznak, és e mellett a kutatásunkhoz szükséges szervező munkában jelentős segítséget nyújtottak. Az általunk bemutatott eredmények az ő elhivatottságukat is tükrözi.